

De tijd is op vele manieren aanwezig in de literatuur, op de bekendste wijze wellicht als het onderscheid tussen vertelde tijd en verteltijd in de roman. Maar ook als onderwerp is de tijd voortdurend aanwezig, niet enkel en zeker niet op de meest beklivende manier in proza, maar eerder in poëzie. Denk ik toch. Beklijvender omdat in proza de tijd als onderwerp toch eerder onrechtstreeks wordt uitgebeeld. In contrast daarmee staat bijv. een gedicht als het zeer bekende titelloze sonnet “Gheswinde Grysaert, die op wackre wiecken staech” van Hooft, waarin op een onnavolgbare manier op het einde de tegenstelling tussen de subjectieve beleving van de tijd en het objectieve voorkomen ervan wordt weergegeven. Je kunt het aantal voorbeelden uitbreiden, vooral uit de barokperiode, waarin het thema vaak optreedt met het vanitas-motief.

Als ik even mijn geheugen raadpleeg, denk ik echter niet ooit een dichtbundel gelezen te hebben, die enkel de tijd als hoofdthema heeft – in vele varianten. Maar een geheugen kan bedriegen natuurlijk.

De bundel die ik bedoel is: Peter Theunynck: *Tijdrijder* (Uitgeverij Wereldbibliotheek, Amsterdam, 2018). Sinds zijn eigenlijke debuut uit 1997 werd de poëzie van Theunynck steeds positief ontvangen – en terecht me dunkt. Met deze nieuwe bundel zal het wel niet anders zijn.

De bundel begint en eindigt met een afzonderlijk gedicht, en daartussen bevat hij zes afdelingen, waarin dus telkens een ander aspect van het begrip ‘tijd’ op de voorgrond treedt. Dat gebeurt een klein beetje op een oneigenlijke wijze, doordat de titels van de afdelingen meestal niet direct zijn, maar het betreffende aspect op een eerder beeldende wijze benoemen: zo is ‘altijd’ de universele tijd, ‘gestolde tijd’ heeft het over kunstwerken enz. Dat dit de laatste cyclus is, is geen toeval: in kunstwerken gebeurt immers wat Trakl (in een andere, maar ook met het begrip tijd te maken hebbende context) als verwachting uitsprak: ‘vielleicht dass diese Stunde stillesteht’ (het gedicht ‘Menschliches Elend’): de tijd wordt erin gevangen, ‘gestold’, en zodoende opgeheven. De afdeling handelt over objecten, maar ik neem aan dat elke dichter eveneens door zijn werk wil overleven, wil dat de tijd daardoor wordt stilgezet en het werk (veel) langer duurt dan de persoon van de dichter. Het werk als Horatiaans monument.

Hetzelfde kan trouwens gezegd worden van de voorlaatste afdeling, die ‘speeltijd’ heet, en die aan muziekuitvoeringen gewijd is; vluchtiger dan taal en zeker dan ‘monumenten’ en artefacten, maar evenzeer bedoeld om de tijd waarin we leven even stil te zetten, er even speeltijd van te maken. Een van de bekendste en aansprekendste componisten van de elizabethaanse tijd is John Dowland, waarvan mij persoonlijk vooral de Lachrimae altijd sterk hebben beroerd. Dit gedicht gaat over Dowland:

“ZACHTE BUIK

Ze wandelt aan de arm van Dowland
in de doolhof van de tijd. Alsof de tuin van Eden
opengaat, de minne streelt met handen van henna.

De luit windt de stilte rond haar vingers tot ze zingt.
Langs haar ladders klimt de stem tot hoog in de nok.
Burchten breken, kantelen kapseizen, kerkers fonkelen.

Ze is geen stalen koord, ze is geen stormram dik.
Het is het teerste, dunste hout dat muren sloopt.
Het is de zachtste buik die wonder baart.

De luit is de stem van de avond. Het flakkerend licht
van de haard. De luit is het zuiden dat alles met zon
overgiet. De luit is de moeder van het zuiverste lied.” (p. 55)

Het laat ook goed de combinatie zien van eenvoud en subtiliteit in de techniek van Theunynck, met een bedoelde verwisseling van instrument en door het instrument én stem voortgebrachte muziek, met metaforen in het negatieve en het positieve (derde strofe), met onopvallend en schaars gebruik van binnenrijm (elders komt ook eindrijm soms voor), maar ook even subtiele andere klankfiguren: men lette op de ‘ui’ in de laatste strofe. Theunynck gebruikt in zijn poëzie alle figuren, maar doet dat bijna steeds op een onnadrukkelijke wijze.

De eerste afdeling, ‘tegen de tijd’ genaamd, kan beschouwd worden als de tegenpool van de laatste afdeling. Er worden tijdsgebeurtenissen in opgeroepen die duidelijk negatief geconnoteerd worden, de actuele tijd treedt hier op met alle bekommernissen van dien, zowel op het persoonlijke als het politieke vlak. Je kunt Theunynck ook in zijn vroegere bundels moeilijk een ‘geëngageerd’ dichter noemen, maar wereldvreemd is hij evenmin, hij leeft in een bepaalde tijd, en die tijd komt bijgevolg af en toe ook voor in zijn gedichten, bv.:

“Grondtroepen schrapen de hielen.
Het is enkel nog wachten op stevige zakken.
De mensen zijn moe. Ze mogen nog langer werken.
Sparen voor betere jachtbommenwerpers.
Nog nooit zoveel lichtjes. Nog nooit zoveel post.
Iedereen aan de joystick, maar waar is de vreugde?” (p. 13)

Misschien zie je hier ook het euvel dat werkelijkheidsnabije en tijdgebonden poëzie aankleeft: de dichter wordt te direct; in strijdpoezie kan dat, moet dat zelfs, maar ik denk niet dat dat Theunyncks genre is. Deze afdeling is overigens de kortste van de bundel.

De tweede afdeling, ‘wintertijd’ is heel persoonlijk: de winter is hier metaforisch op te vatten: wat de dichter hier vaak beschrijft is de winter van het leven, zeker in drie centrale gedichten van de afdeling, waarin het duidelijk over alzheimer gaat, maar ook andere zijn daaraan verwant, gaan over het verliezen

van taal bv., hetgeen trouwens ook een aspect, een symptoom is van alzheimer. Ik lees natuurlijk niet alle poëzie die verschijnt, maar langzamerhand begin ik toch de indruk te krijgen dat er misschien al een bloemlezing van alzheimergedichten kan worden samengesteld.

Op alzheimer volgt uiteraard de dood, de 'sluittingstijd' zoals de volgende afdeling heet. Het begint paradoxaal genoeg met een gedicht dat 'zomer' heet, en waarin de dood ook expliciet aanwezig is (in andere gedichten van de afdeling ook, maar minder nadrukkelijk): hij 'danst aan de rand', zegt de dichter, waarna aan de hand van ge-universaliseerde anekdotes zoiets als het stervensproces van een mens wordt opgeroepen; de afdeling eindigt met een amper vierregelig gedichtje dat 'tango' heet; men denke aan Herman van Veen die een tango danste met de dood, of beter misschien nog aan Jacques Brel en zijn 'Tango'funèbre'. Deze afdeling lijkt me de meest persoonlijke van de bundel: je voelt de betrokkenheid van de dichter, maar in tegenstelling tot de politieke uitwas van afdeling één blijft de dichter hier toch altijd ingetogen, hij kiest de juiste details:

"Je brievenbus geeft over. Verteert geen rekeningen meer.
Geen lied vindt nog de weg naar jouw gestolde binnenland.
Niemand valt het op dat je tv al in geen dagen heeft geslapen.

Je laatste peertje springt. Je scheermachine ligt op apegapen.
Geen stoel verzet een poot, geen schoen meer die nog schuifelt.
Je brood wordt groener met de dag. Wachtend tot de dieren praten." (p. 32)

Uit de aantekeningen achteraan de bundel verneem ik dat ettelijke gedichten uit deze afdeling zgn. eenzame uitvaartgedichten zijn, een mooi uit Nederland overgewaaid initiatief waar Theunynck hier in Antwerpen ook aan meedoet. Het gedicht 'Hunkeren' waaruit hierboven geciteerd wordt, heeft overigens de Ger Fritz Prijs van de Stichting De Eenzame Uitvaart in Nederland gewonnen.

De vierde afdeling heet 'altijd' en sluit aan bij de laatste twee afdelingen, in die zin dat het ook hier over kunstenaars en kunstwerken gaat; het langste gedicht van de bundel (drie bladzijden) komt in deze afdeling voor: 'ouderpaar' gaat over het bekende beeld van Käthe Kollwitz.

De eerste drie afdelingen staan zodoende tegenover de laatste drie: gaan die eerste grotendeels over het verglijden van de tijd, over wat de tijd met ons doet, dan gaan de laatste over de manier waarop we ons tegen die tijd teweer kunnen stellen: 'was bleibet aber stiften die Dichter' om het met het bekende citaat van Hölderlin te zeggen, waarbij onder 'Dichter' natuurlijk kunstenaars in het algemeen moeten begrepen worden. Het is de esthetische rechtvaardiging van de wereld en ons bestaan erin, dat ook bij Benn zo'n grote rol speelt (én bij Vlaamse Benn-adepten als Willy Roggeman). Of nog: 'Natuur zal kunst nooit blijvend evenaren'.

Door middel van gedichten die meer suggereren dan direct uitspreken, gedichten ook die wel eenvoudig maar toch ook gelaagd zijn; door de min of meer strakke opbouw van de bundel ook, heeft Theunynck een mooi boek aan zijn werk toegevoegd, een boek dat boven vele andere bundels uitsteekt doordat het meer naar de diepte graaft en fundamentele zaken van de condition humaine aanspreekt, misschien de fundamenteelste van alle, de tijd zelf.

Wat voor de dichter zelf, als individu, als persoon de tijd in al zijn aspecten betekent, lezen we in het laatste, losstaande gedicht van de bundel, dat duidelijk refereert aan de 'melopee' van Van Ostaijen, maar toch ook heel eigen en anders, heel Theunynck is; 'Tijdrijder' heet het gedicht:

"Immer voor zich uitkijkend, nimmer
bezwijkend, rijdt de getrainde
tijdrijder de einder tegemoet.
Door die eindeloos lange vallei
snijdt zich de tijdrijder
een wig naar de einder.

In cadans, in trance haast
de jachtige tijdrijder
zich naar de einder.
Over bergen, over dalen,
in ademende stilte, stamelend applaus
nadert de ijlende tijdrijder de einder.

Waarom is de tijdrijder
tot op het einde zo op de einder
gericht? Waarom is haast zijn enige taal?
Rijdend en rijdend om niet
buiten de tijd te rijden,
rijdt hij zich de tijd uit het lijf." (p.69)

Je kunt hier zelfs een combinatie in zien van uitspraken over het eigen leven, over het leven van elckerlyck, én over het leven van de maatschappij waarin die leven; zodoende verkrijgt dit gedicht een universaliteit die er een van de beste van maakt die ik de laatste jaren gelezen heb. En dat bij een volledige afwezigheid van het woordje 'ik' en van elke vorm van sentimentaliteit, maar wel bij een zeer grote gevoeligheid voor alles wat ertoe doet.